

Jan Roëde – een zeldzaam colorist

In Den Haag hadden de schilders en tekenaars per traditie de neiging tot groepsvorming: in de 19de eeuw de Haagse School, en de Hollandse Tekenmaatschappij, de Haagse Kunstkring, en natuurlijk niet te vergeten 'Pulchri Studio'. In de tijd na de Tweede Wereldoorlog volgden Verve, Fugare en de Posthoorngroep.

Jan Roëde (1914 - 2007) was lid van de Haagse Kunstkring vanaf 1945, en van Pulchri vanaf 1956, maar een echte verenigingsman was hij niet te noemen. Wel voelde hij zich op zijn gemak in het Haagse kunstleven. Hij was een trouw bezoeker van café de Posthoorn, zelfs in de jaren toen hij nog als reclame ontwerper en illustrator werkzaam was. Van Willem Hussem kreeg hij zijn eerste schilderlessen. Hij had weliswaar aan de Haagse Academie de reclame opleiding gevolgd bij Gerrit Kiljan en bij Paul Schuitema, maar pas tijdens de Tweede Wereldoorlog, omstreeks 1941 besloot hij zich op de schilderkunst te concentreren. In één van zijn eerste werken uit die tijd laat hij zien dat hij zijn eigen weg gevonden heeft, in een portret van zijn moeder. Het schilderij met de quasi-naïeve stijl van werken is al helemaal Roëde.

De vrouwenfiguur heeft nauwelijks volume, ze is opgebouwd uit kleurvlakken – blauw voor het gezicht, roze voor de jurk, en de voeten zijn primitief geschilderd, als in een kindertekening. Ook het hondje dat haar volgt heeft iets van een primitieve tekening, maar de karakteristiek is heel raak. De relatie met de Cobra groep die de kindertekening als een ideaal zag – spontaan, zonder de alles bedervende invloed van het traditionele kunstonderricht werd al gauw gelegd, in de jaren direct na de oorlog. In 1946 exposeerde Jan Roëde in het Stedelijk Museum in Amsterdam in een presentatie onder de titel "12 schilders". Deze groep zet zijn activiteiten voort onder de naam "Vrij Beelden" en tot 1948 maakt Roëde deel uit van dit gezelschap. Door toedoen van Willem Sandberg, de directeur van het Stedelijk Museum, krijgt Roëde de kans om een studiereis naar Zweden te maken. Toch was zijn diepste verlangen om zo snel mogelijk naar Parijs te gaan. Al snel blijkt de Parijse kunstwereld geïnteresseerd in zijn werk. Hij bestudeert het werk van Matisse, Léger, Utrillo en Miró. Ook komt hij in contact met de schilder Maurice Estève, die deel uitmaakt van de groep "Jeunes Peintres de Tradition Française". Ook werkt hij samen met de dichter Paul Eluard. De Parijse tijd zou van groot belang blijken voor de ontwikkeling van zijn kunst. Zelf zei hij erover: ".....de keer dat je in '48 wakker werd in een logeerkamer in Parijs waar een Estève hing, je ontdekking dat hij alles wat door de tekening van het schilderij op de voorgrond kwam een koele kleur gaf en de achtergrond en de andere wijkende vormen een warme: voilà, een werkwijze waardoor je met kleur het vlak kon integreren". Vanaf dat moment werden zijn schilderijen bepaald door het zogenaamde 'omgekeerde kleurperspectief', met koele kleuren op de voorgrond en warme op de achtergrond. In Parijs had het publiek moeite met het uitspreken van zijn achternaam. Roede werd Roëde, en Roëde bleef het. Terwijl de Cobra groep zijn eigen weg vervolgde, koos Roëde voor een werkwijze die hem van zijn Hollandse tijdgenoten onderscheidde. Hij schilderde kleurvlakken die hij pas gaande weg hun definitieve gestalte gaf; zo ontstonden zijn figuren, zijn fantasiedieren en alles wat in zijn kraam te pas kwam. Terwijl de Avant Garde de suprematie van de abstracte kunst verkondigde, bleef Jan Roëde figuratief, op zijn eigen manier. Hij verklaarde: 'Ik maak een fond van sterk dragende kleur en dat is de bindende factor van mijn schilderij. Daarop komen de figuren in een zwakkere kleur, dus net andersom dan men

vroeger deed. De figuren krijgen nu een accent door het fond. De kleuren kies ik bewust, maar de voorstelling als zodanig ontstaat al schilderend. Ik componeer niet. Ik schilder en ik weet niet wat het worden gaat. Daarom hebben mijn mensen zulke brede hoofden: het zijn vlekken geweest, waaruit mensen zijn gegroeid. Zo komen mijn doeken tot stand. Roëde exposeerde in kunstzaal De Posthoorn vanaf 1956, eerst in groepspresentaties, en in 1957 met een eenmanstentoonstelling. In 1958 had hij opnieuw een eigen expositie maar daarna staakte hij zijn deelname aan de Posthoorngroep. Inmiddels was hij lid van Pulchri Studio geworden. In de jaren zestig maakte hij een abstracte fase door met kruis- en ronde vormen. Matisse is opnieuw een inspiratiebron. Dan volgt een serie interieurs met figuren steeds uitgevoerd in toverachtige kleuren. In 1968 wordt hem de Jacob Hartogprijs toegekend. De vrolijke atmosfeer van zijn schilderijen is bedrieglijk, de melancholie en de somberheid van de maker werden zorgvuldig afgeschermd voor de nieuwsgierige beschouwer. Ooit zei Jan Roëde eens tegen mij: "Als ik een sombere bui heb, dan ga ik door mijn huis en steek in alle kamers alle lampen aan. Dat helpt ". Je zag aan zijn glinsterende ogen, dat het waar was. In de jaren zeventig inspireert het landschap Roëde tot het maken van schilderijen die doen denken aan woestijnen met glooiende heuvels. Hij reist naar Tunesië, Irak, Syrië en Marokko. Vaker gaat hij over tot het maken van series, bijvoorbeeld van fictieve portretten. Bij Jan Roëde blijft de fantasie aan de macht, de vrijheid en het spel. Die aanstekelijke vrijheid draagt hij over aan degenen die naar zijn werk kijken.

John Sillevs (gepubliceerd in Pulchri-blad, jaargang 37, nr. 1 (maart 2009)

met vriendelijke groet

Stichting Jan Roede